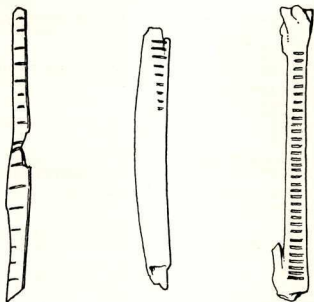

Η ΓΕΝΝΗΣΗ τῆς ΓΡΑΦΗΣ

1. Χαράξεις σε κόκκαλο της παλαιολιθικής εποχής (LEROI - GOURHAN, 1 σ. 264).

1. Με την εμφάνιση της γραφής, την 4η χιλιετία π.Χ. στην περιοχή της Μεσογείου, ο άνθρωπος κλείνει ένα κύκλο ανακαλύψεων οι οποίες, με κέντρο τη γεωργία, αποτελούν ακόμα και τώρα τη βάση των ανθρώπινων κοινωνιών.

Τῆ γραφή δέν τὴν ἔδωσαν οἱ θεοὶ τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν παραδόσεων κι οὔτε εἶναι ἕνα φυσικὸ γεγονός. Πρόκειται γιὰ ἕνα καθαρά πολιτιστικὸ δημιούργημα πού πέρα ἀπὸ τὴ σημαντικότητα τῆς προσφοράς του, ἡ εμφάνισή του δέν εἶναι καὶ τόσο ἀθάνα — πράγμα πού θά φανεῖ κι ἀπὸ μόνο του πιὸ κάτω.

Ἄς δοῦμε ὅμως λίγο ἀναλυτικότερα πῶς ὁδηγήθηκαν οἱ ἄνθρωποι στὴ γραφή.

Ἄντρεας Ἰωαννίδης
Ἱστορικός τῆς Τέχνης

2. Κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που οδήγησαν στη γραφή

2α. Ο παλαιολιθικός άνθρωπος, μέχρι το 8000 π.Χ., ζούσε με λέγαμε στην "τύχη", δηλαδή με το κυνήγι και τη συλλογή καρπών. Πρόκειται για τους συλλέκτες, τους οποίους αυτός ακριβώς ο τρόπος εξέλιξης τροφοίη έμποδίει να δημιουργήσουν σταθερό τόπο παραμονής. Γύρω όμως στο 8000 και πιο συγκεκριμένα μεταξύ του 8000 και του 5000 π.Χ. έπιτελείται, στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και μάλιστα σε μεγάλη έκταση από το Νείλο ως το Γάγγη, μία τεχνικο-οικονομική επανάσταση, μέσα από την οποία ο άνθρωπος θγαίνει από την παλαιολιθική περίοδο και περνά στη νεολιθική.

Πρόκειται για την εμφάνιση ενός νέου οικονομικού συστήματος, βασισμένου στη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Αυτό το γεγονός ώθει τον άνθρωπο στην έπιλοψη μιάς σταθερής πιά έγκατάστασης, ώστε να μπορεί να έλθει στην καλλιέργεια, ή οποία άπαιτεί και διάφορα άρδευτικά έργα, ειδικά σε περιοχές όπως ή Μεσοποταμία και ή Αίγυπτος, όπου έφαρτάνται από τις πλημμύρες ποταμών. Άποτέλεσμα αυτής της νέας οικονομίας είναι ή δημιουργία των πρώτων οικισμών, χωριών θά λέγαμε. Μεταξύ του 6000 και του 5000 π.Χ. αυτό το οικονομικό σύστημα έχει εδρασηθεί για καλά και θλέπουμε καλλιέργεια και κτηνοτροφία να συνυπάρχουν: Στάρι ή κριθάρι άπ' τή μιά, πρόβατα και κατοίκια άπ' τήν άλλη.

Τά χωριά που δημιουργούνται περιλαμβάνουν κατασκευές ή μιά κοντά στην άλλη και το σημαντικό είναι ότι δεν εμφανίζονται κτήρια που να ερφεύδουν κατά πολύ από το μέσο όρο σπιτιού. Ύπάρχει θέβαια ή πιθανότητα ύπαρξης ναών και πλοσίων σπιτιών, άλλα όχι με τή μορφή πραγματικών παλατιών που έχουμε άργότερα. Αυτό το γεγονός δείχνει ότι τήν περίοδο αυτή δεν υπάρχουν έντονες κοινωνικές διαφορές μεταξύ θάσης και κορυφής. Η κάθετη δηλαδή κοινωνική διαστρωμάτωση, όπως θά τήν γνωρίσουμε άργότερα, δεν παίζει άκόμα σημαντικό ρόλο.

2β. Η άνακάλυψη της κεραμικής τήν 7η χιλιετία προσθέτει άκόμα ένα σημαντικό στοιχείο. Μπναινε για πρώτη φορά στήν ιστορική σκηνή ή έννοια του τεχνίτη, γεγονός που σημαίνει τήν εμφάνιση μιάς ομάδας

ατόμων, τά οποία θά πρέπει να τρέφονται χωρίς όμως να ασχολούνται τά ίδια άμεσα με τήν παραγωγή τροφίμων. Αυτή ή κατάσταση προϋποθέτει τήν ύπαρξη μέσα στόν οικισμό άποθήματος τροφής, τή συσσώρευση δηλαδή ενός άγροτικού κεφαλαίου. Έτσι ή οικονομική εικόνα των πρώτων χωριών είναι ή συγκέντρωση ατόμων γύρω από άποθέματα τροφής. Κι αυτό συμβαίνει για πρώτη φορά στήν ιστορία.

Άπό δώ και πέρα ή εξέλιξη θά είναι ραγδικά. Ένώ ο homo sapiens χρειάστηκε 30.000 χρόνια για να φτάσει στη γεωργία, μέσα σε 2500 χρόνια από τήν εμφάνιση της θά γίνουν και οι σημαντικότερες άνακαλύψεις, στις οποίες στηρίζεται άκόμα και σήμερα το ανθρώπινο οικοδόμημα. Παράλληλα δηλαδή με τήν εδραίωση της γεωργίας, εμφανίζονται τήν 7η χιλιετία ή κεραμική και γύρω στο 3500 π.Χ. ή μεταλλουργία και ή γραφή, ό δέ τεχνίτης γίνεται ό φορέας της εξέλιξης. Συγχρόνως, τή θέση των μικρών οικισμών παίρνουν οι πόλεις, οι οποίες άναπτύσσονται, μεγαλώνουν συνέχεια, ώστε ή εξέλιξη να καθορίζεται από τήν ύπερουγκέντρωση ατόμων σε μόνια πιά θάση στις πόλεις αυτές, σαν άποτέλεσμα ενός καπιταλισμού που με τή σειρά του άπορρεί από τή συγκέντρωση και σταθεροποίηση πολλών ατόμων γύρω από άποθέματα δημοητριακών. Το 2000 π.Χ. από τήν Τουρκία ως τήν Αίγυπτο κι από τόν Ίνδο ποταμό ως τήν Κίνα υπάρχουν πόλεις με σχετική δομή, γιατί άποτελούν έκφραση άνάλογων οικονομικών συστημάτων. Κι εδώ λοιπόν έχουμε τήν ίδια οικονομική εικόνα της συγκέντρωσης ατόμων γύρω από άποθέματα, μόνο που τώρα αυτού του είδους ή οικονομία δημιουργεί ένα κέντρο διαχείρισης του κεφαλαίου: Τό παλάτι κι ό ναός, τά οποία έμπνηροτούνται από ύπηρετες και δούλους, ενώ ή ύπαρξη τεχνιτών (μεταλλουργών, άγγειοπλάστων) είναι ή άπόδειξη του καταμερισμού της εξειδικευμένης πιά εργασίας. Έχουμε με φτάσει λοιπόν στην εμφάνιση μιάς πρώτης μορφής ταϊκών κοινωνιών, κάθετα ιεραρχημένων, με θάση τό σχήμα: Άρχηγός - πρωτεύουσα - κεφάλαιο - κατασκευαστές - άγροτικοί παραγωγοί. Βρισκόμαστε δηλαδή στό σημείο, όπου ή κοινωνία άρχίζει να χρησιμοποιεί ένα μέρος του πληθυσμού, τό οποίο δουλεύει,

για να θρέψει τό άλλο. Είμαστε με άλλα λόγια στό σημείο τής έκμετάλλευσης του ανθρώπου άπ' τόν άνθρωπο.

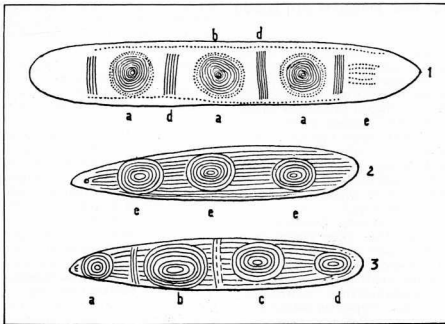
Βασικές δομές της νέας αυτής μορφής ανθρώπινης κοινωνίας είναι ή συσσώρευση κεφαλαίου, ή κοινωνική ιεράρχηση και ή στρατιωτική ήγεμονία.

Μέσα σ' αυτό τό πολιτιστικό πλαίσιο γεννιέται και ή γραφή, όχι τυχαία, άλλα για τήν εξυπηρέτηση του νέου οικονομικού συστήματος. Γιατί τώρα τό συσσωρευμένο άγροτικό κεφάλαιο χρειάζεται διαχείριση, που σημαίνει οικονομικές άνταλλαγές. Δημιουργείται λοιπόν ένα λογιστικό σύστημα, που χρησιμοποιείται στους ύπολογιούς, τόσο στις καταγραφές άψυχων (τροφίμων) και έψυχων (στρατιωτών, δούλων, ζώων) όσο και στις έμπορικές άνταλλαγές. Αυτό άποδεικνύουν τά πρώτα "γραπτά" δείγματα που εδραίσουν τήν άποψη τόσο της συσσώρευσης (τροφήμια) όσο και της κοινωνικής ιεράρχησης (άπογραφη δούλων, στρατιωτών). Το λογιστικό αυτό σύστημα είναι που θά έξελεχθεί στις γνωστές μας μεσογειακές γραφές, τή σφηνοειδή στη Μεσοποταμία και τήν ιερογλυφική στην Αίγυπτο και κατά πρόέταση τό φοινικικό αλφάβητο, τό οποίο, μέσα από τό ελληνικό, γίνεται ό πρόδρομος όλων των σύγχρονων λατινικών και σλαβικών.

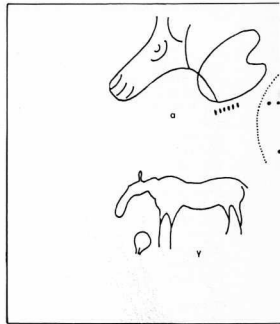
3. Πρώτες προσπάθειες "γραφής"

Σάν άπλή έκφραση ή άναπαράσταση της σκέψης, ή "γραφή" συγγείαται, στήν άρχη, με τήν τέχνη. Παραμένει όμως "έκφραση σκέψης" κι όχι "γραφή". Ο "πρωτόγονος" άνθρωπος δεν μπορούσε να άναλύσει μιά πρόταση παρά μόνο με θάση τής ιδέας που περιλάμβανε. Ή γραφή, όπως τήν εννοούμε σήμερα, άρχίζει μαζί με τή δυνατότητα της καταγραφής των λέξεων.

Στίν παλαιολιθική έποχή και γύρω στο 35.000 π.Χ., εμφανίζονται πάνω σε κόκκαλα και πέτρες χαράξεις σε ίση άπόσταση μεταξύ τους (εικ. 1). Είναι δύσκολο να έξηγηθούν αυτού του είδους τά άντικείμενα κι έτσι ή μόνη δυνατή άπόδωση είναι ή σύγκριση τους με άνάλογα συγχρόνως μας "πρωτόγονους" πολιτισμούς, όπως τά churinga της Αυστραλίας (εικ. 2). Πρόκειται για μικρές πέτρινες πινακίδες, που έχουν πάνω τους χαραγμένα άφηρημένα σχήματα,

εικ. 2. Churinga Αυστραλίας, όπου στο πρώτο, από πάνω, τὰ α (κύκλοι) ἀναπαριστούν τὰ δέντρα και οι κύκλοι από τελείες τὰ θήματα των χορευτών· οι γραμμές δ τὰ μπαστούνια που χτυπάνε ρυθμικά ενώ τὸ ε τὴν κίνηση των χορευτών. Τὰ ἄλλα δύο συμβολίζουν τὸ κορμί ἀρχαίου τότεμ ἔπου τὸ α = μάτι, b = ἐντόσθια, c = ἡ ὠμαρική σὲ τὴν στήθος, d, δ = ἡ πλάτη και ε = ἕνα ποῦλι που συνδέεται με τὸ τότεμ. (LEROI - GOURHAN, 1, σ. 26).

εικ. 3. α. πιθανά κεφάλι ἀλόγου και γυναικείο σύμβολο ἀπ' τὸ σύμβολο. γ. ἄλογο και γυναικείο σύμβολο. δ. ἴδιο θέμα με τὸ α.

ὄπως σπειρές, εὐθείες, τελείες, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν συμβολική ἀναπαράσταση τοῦ χώρου, ὅπου ἐκτυλισσάνται ὁ μύθος (ὄπως και κορμιού). Τὸ σημαντικό ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορία εἶναι ὅτι τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ χρησιμοποιεῖσαν γιὰ τὴν ρυθμική ἀπαγγελία τοῦ μύθου. Περνοῦσε δηλαδὴ τὸ δάχτυλό του αὐτὸς πού τελετοῦργουσε πάνω στίς χαράξεις και ἔτσι μέσω του ρυθμοῦ αὐτοῦ συγκεριμνοποιοῦσε τὴν ἀπαγγελία. Διαπιστώνουμε δηλαδὴ ὅτι τὰ churinga ἐνεργοποιοῦν ταυτόχρονα τίς δύο πηγές ἔκφρασης: Λόγο και γραφισμό. Σύμφωνα λοιπὸν με τὸν Λερουά - Γκουράν, Γάλλο προϊστοριολόγο, ἂν πράγματι και τὰ παλαιολιθικά ἀντικείμενα εἶχαν ἀνάλογο λειτουργία, τότε καταλήγουμε σὲ δύο συμπεράσματα: Ὅτι ὁ γραφισμὸς ἄρχισε με ἀφηρημένες παραστάσεις και ὅτι ὀργανώνεται με ἠμερία πού ἐκφράζονται ρυθμικῶς. Βέβαια ὑπάρχει και ἡ ἔκδοχη ὅτι αὐτὲς οἱ χαράξεις εἶναι και ἕνας τρόπος μνημόνευσης, μνημοτεχνικῆς μεθόδου δηλαδὴ, γιὰ τὸν παλαιολιθικὸ ἄνθρωπο. Εἶναι δύσκολο ὅμως νὰ μιλήσει κανεὶς με σιγουριά γι' αὐτὲς τίς περιόδους.

Οἱ πρώτες μορφές γραφῆς θὰ ἐμφανιστοῦν γύρω στὸ 30.000 π.Χ. και εἶναι στενά δεμένες με τὴ γλώσσα και πολὺ πιὸ κοντὰ στὴ γραφὴ ὅ, τι τὸ ἔργο τέχνης, ὅπως τὸ ἐνοῦσμοι σήμερα. Πάντως μποροῦν νὰ θεωρη-

θοῦν τὰ πρώτα ἔργα τέχνης τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Γύρω στὸ 15.000 π.Χ. διαμορφώνονται πλήρως οἱ μορφές αὐτῆς, ἀλλὰ με μιά περίεργη διαφορά. Ἐνῶ οἱ παραστάσεις ζῶων ὀδηγοῦνται πρὸς μιά ρεαλιστική ἀπόδοση, αὐτὲς τῶν ἀνθρώπων σχηματίζονται και ἀποδίδονται με σύμβολα, ὅπως τρίγωνα, τετράπλευρα, σειρές ἀπὸ τελείες (εικ. 3).

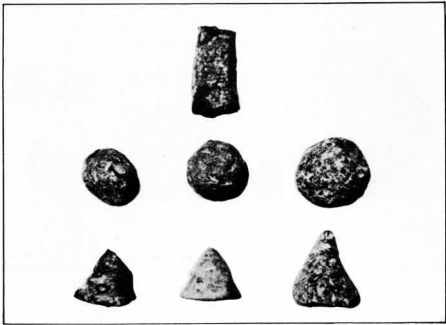
Βλέπουμε λοιπὸν σιγά - σιγά ἡ ἀνθρώπινη σκέψη, πού ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθανὸν νὰ ἐκφραζόταν με φωνητικό και μιμικὸ τρόπο, νὰ ἀποκτάει τώρα στὴν παλαιολιθικὴ περίοδο, τὴ δυνατότητα χειρισμοῦ ἀναπαραστάσεων πού τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἐκφρασθεῖ πέρα ἀπὸ τὸ παρόν. Ἐχομε δηλαδὴ τὴ διαμόρφωση δύο γλωσσῶν, τὴν ἀκουστική, βασισμένη σὲ ἤχους, και τὴν ὀπτική, βασισμένη στίς χειρονομίες πού ἀποδίδονται ἀπὸ σύμβολα ὑλοποιημένα γραφικά. Τούτῃ ἡ διαδικασία δεῖχνει ὅτι αὐτὸ πού ἐμφανίζεται μετὰ τὴ γεωργία σάν δύο διαφορετικοὶ δρόμοι, τέχνη και γραφὴ δηλαδὴ, στὴν παλαιολιθικὴ περίοδο φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ ἐνότητα πού γεννιέται μέσα στὸ διπτυχο φωνῆ - γραφῆ. Μὲ τὸ σύμβολο ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν κόσμο τῆς γλώσσας, μέσω του ὁποῖου ἐλέγχει τὴ γύρω του πραγματικότητα, γιὰ νὰ φτάσει τελικὰ στὴν καθαρὸν γραφῆ.

4. Τὰ πρώτα συστήματα γραφῆς

4α. Μεσοποταμία. Ἀπὸ νωρίς στὴν περιοχή τοῦ Τίγρη και τοῦ Εὐφράτη ἐμφανίζεται ἕνα λογιστικὸ σύστημα, πού ἡ ὕλη του θάση εἶναι μικρὰ ἀντικείμενα με τὴ μορφή κυλίνδρων, κώνων, σφαιρῶν (εικ. 4). Ἀργότερα δημιουργεῖται ἡ ἀνάγκη συγκέντρωσης δλων αὐτῶν τῶν μικρῶν ἀντικειμένων μέσα σὲ μιά πηλίνη σφαιρα, τὴν ὅποια σφραγίζαν γιὰ ν' ἀποτελεῖ ἐγγύηση τῆς γνησιότητος τῆς συναλλαγῆς. Σιγά - σιγά, σχηματίζαν πάνω στὴ σφαιρα διάφορα ἠμερία¹ ταυτόσημα με τὰ ἀντικείμενα πού περιεῖχε, γιὰ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ γνωρίζει τὸ περιεχόμενο, χωρὶς νὰ τὴ σπάσει (εικ. 5). Παράλληλα ἐφθιναν διάφορα ἀντικείμενα, με μορφές κεφαλοῦ ζῶου ἢ μικρῆς στάμνας, ἐπάνω στὰ ὅποια χάραξαν «ἀριθμούς» (γραμμές ἢ θούλες) και θρισκόμαστε ἔτσι μπροστὰ σὲ μιάς μορφῆς εικονογράμματα και ἰδεογράμματα² (εικ. 6). Στὴ συνέχεια ἀποτύπωναν σὲ πινακίδες ἀπὸ ἄργιλο εικονογράμματα και ἀριθμητικά ἠμερία και ἔτσι ἔχομε φτάσει στίς πρώτες μορφές γραφῆς, πού θὰ δημιουργησθῶν στὴ σφηνοειδῆ γραφῆ. Αὐτὴ ἡ τελευταία ὀνομάστηκε ἔτσι, στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ., ἐπειδὴ τὸ βασικὸ τῆς γραφικῆ ἠμερία εἶχε τὴ

τις παλιά χρονολογημένα με αιγυρία. 6. ζώα και γυνακείο
 Ίζημεν ρεαλισμό. (LEROI - GOURHAN, 1, σ. 265).

είκ. 4. Λογιστικά αντίκείμενα από το Ιρακινό Κουρδιστάν, 2ο μισό της 7ης χιλιετίας (NAISSANCE DE L'ÉCRITURE, No 1, σ. 48).

μορφή σφήνας, ή οποία αποτελεί και την κατάληξη εξέλιξης των γραφικών σημείων στη Μεσοποταμία. Στην εξέλιξη αυτή βοήθησε και η υλική υποδομή της γραφής, που ήταν ό νωπός πηλός, πάνω στον οποίο ήταν εύκολο να αποτυπωθούν εύθειες — όχι όμως και καμπύλες. Αύτες οι εύθειες — σφήνες ήταν τό άπολύτως της απόληξης ενός κομμένου καλαμιού (είκ. 6α). Μέ βάση λοιπόν τή σφήνα που παίρνει θέση όριζόντια, πλάγια ή κάθετη ή περιορίζεται και μόνο στο κεφάλι καρφιού, δημιουργούνται διάφοροι συνδυασμοί, τά ιδεογράμματα της σφηνοειδούς γραφής (είκ. 7, 8). Διαβάζεται όριζόντια, και από άριστερά πρός δεξιά, ενώ επιτιώνει, τουλάχιστον μέχρι τό 1760 π.Χ., και ή κάθετη μορφή ανάγνωσης. Ή γραφή αυτή θά γνωρισει μεγάλη έξάπλωση. Έκτός από τίς δύο κύριες μεγάλες γλώσσες, τή σουμεριακή μέ τήν όποία πρωτοεμφανίστηκε, και τήν άκκαδική, μέ τήν όποία εξέλιχθηκε, θά τήν χρησιμοποιήσουν και σε άλλες και μάλιστα μέ διαφορετική δομή, τόσο σηματικές όσο και ένδοξευρωαϊκές διαλέκτους Χιτιτίες π.Χ. (είκ. 9).

Η σφηνοειδής γραφή, όπως ήδη είπαμε και πιο πάνω, είναι δημιουργημα των Σουμεριών, λαού μέ άγνωστη προέλευση που δεν έντάσσεται ούτε στους Σημίτες ούτε στους Ένδοευ-

ρωπαίους. Ή γλώσσα τους είναι μονοσυλλαβική - ΣΟΥ = χέρι, ΡΟΥ = δίνω — γεγονός που οδηγεί σε μεγάλο άριθμό όμόφωνων — διάφορα δηλαδή άντικείμενα ή νοήματα νά προφέρονται μέ τόν ίδιο τρόπο, όπως ο ήχος ΝΤΟΥ που γράφεται μέ 16 διαφορετικούς τρόπους. Βασικά χαρακτηριστικά της σουμεριακής γραφής είναι:

α. τά ιδεογράμματα: π.χ. βασιλιάς = ΛΟΥΓΚΑΛ = (σημείο του μεγάλου ΓΚΑΛ) και (σημείο του άνθρώπου) = επειδή στο σουμεριακό συμβολισμό ό βασιλιάς θεωρείται σαν ύπαρξη μεγαλύτερη από τίς άλλες. β. Τά φωνητικά σημεία, για γραμματικούς λόγους και για τά κύρια όνόματα, για ό, τι δηλαδή δεν αποδίδεται μέ εικόνες.

γ. Τά προσδιοριστικά σημεία, που τοποθετούνται στην άρχή ή τό τέλος των λέξεων, χωρίς όμως νά διαβάζονται, για νά ύποδηλώσουν τή γενική κατηγορία στην όποία άνήκει ή λέξη π.χ. ΜΟΥΣΕΝ για τά παλιά. Κι για τίς πόλεις. Αυτό συμβαίνει επειδή ένα ιδεόγραμμα μπορεί νά υποδηλώνει περισσότερες έννοιες.

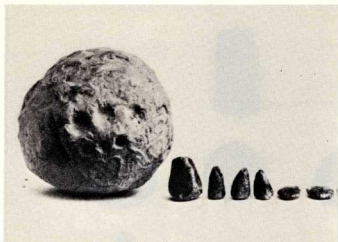
δ. Τά ρήματα μέ σταθερή ρίζα π.χ. ΝΤΟΥ = κάνω (σε άπαρέμφοτο) = τό σημείο στη συνέχεια έχουμε ΜΟΥ - ΝΤΟΥ = έκανε = ΜΟΥ - ΝΑ - ΝΤΟΥ = έκανε γι' αυτόν =

όπου τό νόημα αλλάζει μέ τήν προσθήκη γραμματικών στοιχείων (βλ. β). Συχνά, επειδή ύπήρχαν πολλές όμόφωνες λέξεις, χρησιμοποιούσαν κάποιο σημείο απομνημονεύ από τό περιεχόμενό του και κρατούσαν μόνο τόν ήχο, για νά γράψουν κάτι άλλο.

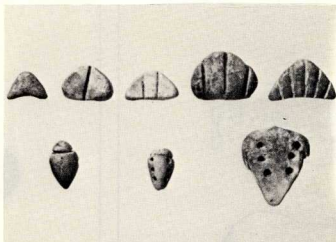
Τέλος, ή γραφή αυτή που εμφάνιζετα γύρω στο 3300 π.Χ. θά εκλείψει γύρω στην εποχή της εμφάνισης του Χριστού.

48. Αίγυπτος. Στη χώρα αυτή χρησιμοποιήθηκε ή ιερογλυφική γραφή (είκ. 10) από τήν 4η χιλιετία μέχρι τό τέλος του 4ου μ.Χ. αι. και όνομάστηκε έτσι από τους άρχαίους Έλληνες. Τήν εμφάνιση της γραφής στην Αίγυπτο τήν τοποθετούμε γύρω στο 3150 π.Χ., χωρίς αυτό νά σημαίνει ότι πρόκειται για άντιγραφή της Μεσοποταμίας, όπου εμφανίστηκε νωρίτερα (3300 π.Χ.). Σημαντική διαφορά είναι ότι, ενώ σ' αυτή τήν τελευταία έχουμε μιάν εξέλιξη από ένα είδος «προγραφής» (Λογιστικό σύστημα) σε μιάν άληθινή γραφή, στην Αίγυπτο τό ιερογλυφικό γραφικό σύστημα εμφανίζεται απ' τήν άρχή σχεδόν ολοκληρωμένο μέ τίς βασικές του δομές. Βασικά χαρακτηριστικά της αιγυπιακής γραφής είναι:

α. Τά ιδεογράμματα π.χ. (φουσκωμένο πανί) = άερας
 β. Τά φωνητικά σημεία, για τήν από-

εικ. 5. Σφαίρα - Φάκελος από τή Σούσα, γύρω στό 3300 π.Χ. (N. DE L' E. No 3, σ. 49).

εικ. 6. Λογιστικά άντικείμενα από τή Σούσα, γύρω στό 3000 π.Χ. μορφή τρισδιάστατων εικονογραμμάτων και ιδιογραμμάτων (N. DE L' E., No 6, σ. 51).

Σχήμα εξέλιξης των σφηνοειδών σημείων.

Χρονολογία κατά προσέγγιση	-3300	-2800	-2400	-1800	-700
- άστρο, σημείο τού ουράνου και τού Θεού.					
- Κομμάτι γής (σημείο τής γής)					
- άνθρώπινη φιγούρα (σημείο τού άντρα)					
- Βουθινικό τρίγωνο γυναικείο σε έρωτικό σημείο (σημείο τής γυναικας)					
- Γυναικιά + θουνό (σημείο τής έξνης γυναικας, τής σκλαβας)					
- πουλί					
- ψάρι					
- κεφάλι άγελάδας (σημείο τής άγελάδας)					
- κριθάρι					

Εικονογράμματα

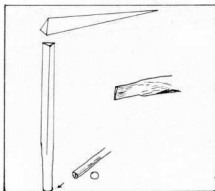
Ίδιογράμματα

εικ. 7 Σουμεριακά εικονογράμματα και ιδιογράμματα. (N. DE L' E. σ. 56).
7α Σχήμα εξέλιξης των σημείων τής σφηνοειδούς γραφής (N. DE L' E. σ. 97).

δοση άφηρημένων έννοιών, όπως τὰ αισθήματα, οἱ οἰκογενειακὲς σχέσεις, οἱ γραμματικὲς σχέσεις (προθέσεις π.χ.) ποὺ δὲν ἀποδίδονται μὲ εἰκόνας. Πρόκειται γιὰ φωνογράμματα, ποὺ ἡ βάση τους εἶναι βέβαια μιά εἰκόνα, ἀλλὰ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της, κρατώντας μόνο τὸν ἦχο. Ἔτσι ἡ εἰκόνα τοῦ στόματος ποὺ προφέρεται «ερ» χρησιμεύει γιὰ νὰ ἀποδοθεῖ τὸ σύμφωνο r (λατινικὴ προφορά - τὸ «ρο» τὸ δικό μας).

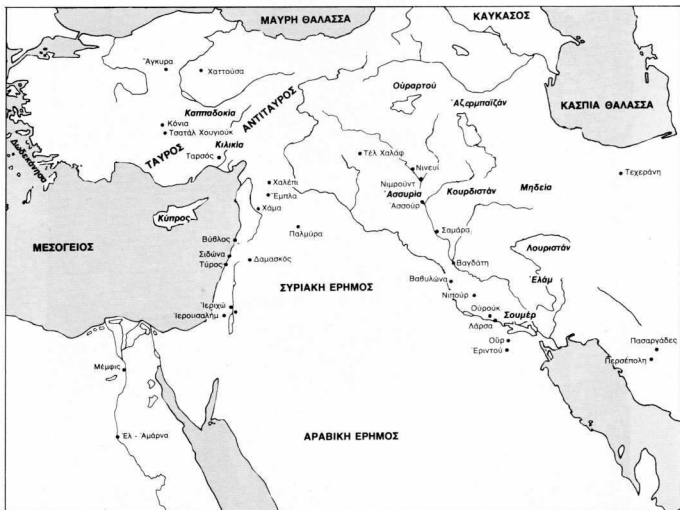
γ. Τὰ προσδιοριστικὰ σημεῖα, γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς έννοιᾶς μῆς λέξης, ὅταν αὐτὴ ἢ τελευταία ἔχει ἴδια προφορά μὲ μῖαν ἄλλη. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται καθορίζοντας τὴν κατηγορία ποὺ ἀνήκει ἡ λέξη ἢ τὸ ὄλικο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι φτιαγμένο τὸ ἀντικείμε-

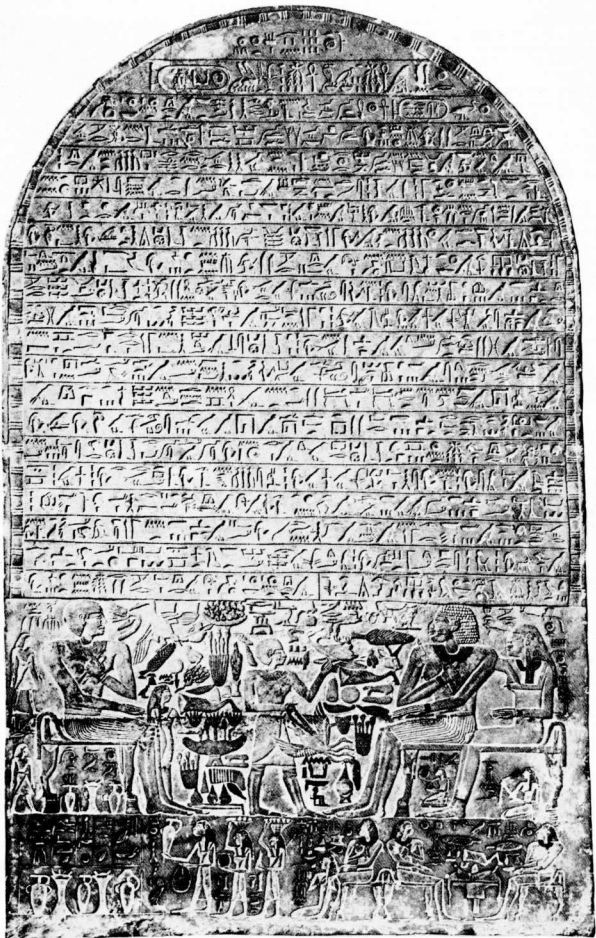
εἰκ. 76. Ὅργανα γραφῆς.

8. Διακηθικὴ συμεριακὴ πινακίδα ποὺ ἀφορρὴ τὴν διανομὴ κριθαρίου σὲ αἰχμάλωτους πολέμου, Μεσοποταμία, γύρω στὸ 2040 π.Χ. (N. DE L' E. No 31 σ. 77).

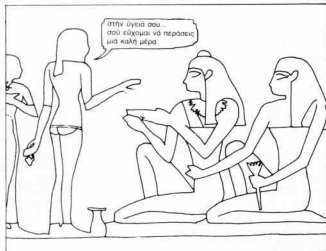

εἰκ. 9. Χάρτης διάδοσης τῆς ἀκκαδικῆς γλώσσας καὶ τῆς σηφναϊδοῦς γραφῆς. Οἱ Ἀκκαδιοὶ, σηφτικῆς καταγωγῆς, δημιούργησαν τὴν πρώτην μεσοποταμικὴν ἀσποκρατορία γύρω στὸ 2330 π.Χ. καὶ ἔτσι ἐξελίχθηκε καὶ ἡ γλώσσα τους ὅπως καὶ ἡ γραφὴ τὴν ὁποία ἔπαιραν ἀπὸ τοὺς Σουμερίους (N. DE L' E. σ. 114).

12. Κείμενα αλληλογραφίας σε ιερατική, άγνωστη προέλευση, γύρω στο 1529 - 1470 (N. DE L' E. No 103, σ. 159)

είκ. 13. Σκηνή συμπαισιού από τη Θήβα της Αιγύπτου, γύρω στο 1400 π.Χ. (N. DE L' E., σ. 151).

είκ. 14. Σημάτα από χαρτές.

	Ξενοδοχείο - Μοτέλ		Αρχαιολογικός χώρος		Καμπίγκ
	Έστιατόριο		Μεσαιωνικό κτίσμα		Άκτι
	Πρατήριο Βενζίνης		Βυζαντινός ναός, εκκλησία, μονή		Άεροδρόμιο

The Birth of Writing

The appearance of writing in eastern Mediterranean (Mesopotamia and Egypt) was the result of a social-economic evolution. The "invention" of agriculture around 8000 B.C. brought about a social-economic revolution on which the society is based even today. It caused the creation of the first settlements and, later, of cities, the appearance of the craftsman (potter and silversmith) and of the first forms of class society.

The fact that man, for the first time, was accumulating "capital" - that is food - which was administered by a political-religious center, the palace and the priesthood, contributed to this evolution. In order this administration to operate, an accounting system was required from which the writing derived.

Consequently, writing was not a natural but also a cultural phenomenon. It appeared in Mesopotamia and Egypt in the 4th millennium B.C. in the form of ideograms and phonograms. The phonetic alphabet of Phoenicians originated from phonograms and was solely based on consonants. Greeks completed this alphabet by adding vowels and created, thus, the first "modern" alphabet from which the latin and the slavic alphabet derived.

	phos.	grec. ant.	grec.	Hebre.	grec. class.	
a	Α	Α	Α	א	Α	α
b	Β	Β	Β	ב	Β	β
g	Γ	Γ	Γ	ג	Γ	γ
d	Δ	Δ	Δ	ד	Δ	δ
e	Ε	Ε	Ε	ה	Ε	ε
f	Ϝ	Ϝ	Ϝ	ו	Ϝ	φ
h	Η	Η	Η	ח	Η	η
z	Ζ	Ζ	Ζ	ז	Ζ	ζ
x	Ξ	Ξ	Ξ	כ	Ξ	ξ
z	Ψ	Ψ	Ψ	ק	Ψ	ψ
o	Ο	Ο	Ο	ל	Ο	ο
p	Π	Π	Π	מ	Π	π
r	Ρ	Ρ	Ρ	נ	Ρ	ρ
s	Σ	Σ	Σ	ס	Σ	σ
t	Τ	Τ	Τ	ת	Τ	τ
u	Υ	Υ	Υ	י	Υ	υ
ph	Φ	Φ	Φ	פ	Φ	φ
kh	Χ	Χ	Χ	כ	Χ	χ
ph	Ψ	Ψ	Ψ	ק	Ψ	ψ
oh	Ω	Ω	Ω	ו	Ω	ω

Εικ. 15. Τό φοινικικό κλασικό αλφάβητο (ἀριστερά) και τό ελληνικό-φαικικό, Μλήτου, Βοιωτίας και κλασικό (L' ECRITURE εικ. 27 σ. 62).

προέκταση γιά κάθε εύρωπαϊκό αλφάβητο. Ἀργότερα, μέσα ἀπό τό ελληνικό θά βγει και τό σλαβικό αλφάβητο. Μέ αυτόν τόν τρόπο γίνεται πιό εύκολο σέ κάποιον νά συγκρατήσει 22 μέ 30 σημεῖα παρά 500 σύμβολα και μέλιστα μέ πολλές ἐννοιες τό καθένα κι ἔτσι προστίθεται ἕνα ἀκόμα στοιχείο στό δρόμο γιά τήν ἐκδημοκράτεια τῆς γνώσης (εἰκ. 15).

*Υποσημειώσεις

1. Θά ὀνομάζουμε σημεῖο, σ' ὄλο τό κείμενο, ὅποιοδήποτε γραφικό στοιχείο (εἰκονόγραμμα, ἰδεόγραμμα ἢ φωνόγραμμα) τῆς γλώσσας πού θά ἀναφερόμαστε, δαυτεζόμενοι αὐτό τόν ὄρο ἀπό τῆ γλωσσολογία.

2. Εἰκονόγραμμα: Ἐἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ἀντικείμενου πού παραπέμπει μόνο σ' αὐτό στήν προκειμένη περίπτωση τό κεφάλι βοδιού εἶναι εἰκονόγραμμα. Ἰδεόγραμμα: Ἐκφάση μιᾶς ἰδέας, ἐδῶ ἡ σάμνια εἶναι ἰδεόγραμμα γιὰ παραπέμπει στήν ἰδέα τῆς χωρητικότητας.

Βιβλιογραφία

- LEROI-GOURHAN, André. Le Geste et la Parole. 2 τόμοι Albin Michel Paris 1964
 Naissance de L' Ecriture, κατάλογος τῆς ἀντίστοιχης ἐκθέσεως πού ἔγινε στό Παρίσι τό καλοκαίρι '82.
 ΤΖΙΑΝΤΙ, Γκρόντιν. Ὁ ἄνθρωπος πλάθει τόν ἑαυτό του, ἐκδόσεις Ράππα Ἀθήνα 1971.
 HIGOUNET, Charles. L' Ecriture. P.U.F. Que-sais-je. Paris 1982 (1955).
 CHARBONNIER, G. Entretiens avec LEVI - STRAUSS. Paris 1961.

Χρονολογική εξέλιξη

(NAISSANCE DE L' ECRITURE σ. 42)

- Περίπου 35.000 π.Χ.: Συσχετισμός μεταξύ τῆς ἐμφάνισης παραστάσεων και γλώσσας στόν Homo Sapiens.
- Περίπου 30.000 π.Χ.: Πρώτη ζωγραφική στήν Εὐρώπη.
 "Εγχαράκτα κόκκαλα σάν μνημοτεχνική μέθοδος."
- Περίπου 15.000 π.Χ.: Ζωγραφική τῶν σπηλαίων Λασκά και Ἀλαμίρας.
- Περίπου 9000 π.Χ. Ζωγραφιστά χαλκία τῆς ἀζήλιου ἐποχῆς.
- Περίπου 3300 π.Χ.: Ἀνακάλυψη τῆς εἰκονογραφικῆς γραφῆς στήν κάτω Μεσοποταμία (Οὐρούκι).
- Περίπου 3100 π.Χ.: Ἀρχή τῆς αἰγυπτιακῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς.
- Περίπου 2800 - 2600 π.Χ.: Ἡ σουμεριακή γραφή γίνεται σφηνοειδῆς.
- Περίπου 2500 π.Χ.: Ἡ σφηνοειδῆς ἀρχίζει νά ἐξελίσσεται σ' ὄλη τήν Ἑγγύς Ἀνατολή.
- Περίπου 2300 π.Χ.: Οἱ λαοί τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδου χρησιμοποιοῦν μιᾶ πρωτότυπη γραφή πού δέν ἔχει διαβαστεῖ.
- Περίπου 1800 π.Χ.: Ἡ ἀκκαδική γίνεται ἡ διεθνῆς διπλωματικῆ γλώσσα στήν Ἑγγύς Ἀνατολή.
- Περίπου 1500 π.Χ.: Ἀνακάλυψη τοῦ ἱερογλυφικοῦ χιτιπτικού συστήματος.
 Ἐπίσης:
 - Ἀλφαριθμητική γραφή τοῦ Σινᾶ
 - Κινεζική ἰδεογραφική γραφή σέ μπροντζίνα βάζα και κόκκαλα
 - Μινωική γραφή στήν Κρήτη, ἢ «Γραμμική Β».
- Περίπου 1400 π.Χ.: Οἱ ἔμποροι τῆς Οὐγγαρίαι χρησιμοποιοῦν ἕνα σφηνοειδῆς σημητικό φωνητικό αλφάβητο, βασισμένο σέ σύμφωνα.
- Περίπου 1100 π.Χ.: Οἱ πρῶτες γνωστές ἐπιγραφές μέ τό γραμμικό φοινικικό αλφάβητο βασισμένο μόνο σέ σύμφωνα.
- Περίπου 900 π.Χ.: Οἱ Φοῖνικες ἐξελίσσονται τό αλφάβητό τους στή Μεσόγειο και γίνεται ὁ πρόδρομος τῶν σύγχρονων μας δυτικῶν.
- Περίπου 800 π.Χ.: Οἱ Ἕλληνες ἀνακαλύπτουν τό μοντέρνο αλφάβητο μέ φωνήεντα.

*Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται σάν χρονολογία ἐμφάνισης τῶν ἐγχαράκτων κόκκαλων τό 30.000, ἐνῶ στό κείμενο μας χρησιμοποιεῖται ἡ χρονολογία πού δίνει ὁ Λερουί Γκουρᾶν, δηλαδή τό 35.000.